

КЛАСИЧНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД У РЕГІОНІ: РЕАЛІЇ І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ В КРИЗОВИЙ ПЕРІОД

Юрій МОСКААЛЬ

Copyright © 2011

Постановка суспільної проблеми. Світова фінансова та економічна криза створила нові виклики для класичних ВНЗ у регіонах. Це змусило переосмислити їх місце і роль у науково-освітньому та суспільно-економічному житті держави. Нестолічні університетські освіта і наука, незважаючи на всі перипетії кризових явищ, повинні з честю вийти з них, відшукавши для цього всі наявні можливості для поступу. Зокрема, трансформаційних змін має зазнати вся освітня система – від шкільної до академічної.

Актуальність проблеми дослідження. Нинішня світова економічна криза спричинена віртуальними грошовими коштами, які змінили реальні гроші та які у часи електронних платежів створюють своєрідні фінансові піраміди. Про появу таких криз ще на початку ХХ століття попереджав російський економіст Микола Кондратьєв (так звані “кондратьєвські кризи, хвилі чи цикли”) [див. дет. 1]. Здолати їх допоможе, зокрема, створення технопарків, які не тільки дадуть нові робочі місця, а й, щонайголовніше, сприятимуть впровадженню інноваційних технологій у вітчизняні економічні проекти (будівництво доріг, мостів, стадіонів, видобуток корисних копалин тощо).

Сучасний історичний момент потребує вжити найрішучіших кроків для розв’язання проблем, які загострилися під час кризи. Ці кроки можуть бути непопулярними, однак згодом стануть порядком для системи вищої освіти і науки у ВНЗ. Зокрема, урядові очільники пропонують значно скоротити в Україні кількість останніх, добровільно об’єднавши і надавши більшої автономії та фінансової незалежності тим, які втримаються на плаву в бурхливому морі суспільних змін.

Мета статті – виявити тенденцію розвитку та показати основні напрямки розбудови діяльності ВНЗ у регіоні за складних економічних та соціальних умов, окреслити пріоритетні

завдання різноаспектної діяльності та складові конкурентоспроможності таких університетів; розглянути ієрархічну систему знань Б. Рассела та її програмний вплив на трансформацію глобальної освітньої сфери.

Виклад основного матеріалу дослідження. У перше десятиріччя ХХІ століття зазнала істотних трансформацій парадигма вищої освіти. Від моделі, що забезпечувала стабільність трудової діяльності людини протягом всього життя, система освіти невідворотно переходить до моделі “освіта крізь усе життя”. Свої невтішні корективи вносить і світова фінансова криза, яка розпочалася у 2008 році. Скажімо, недавнє скорочення кількості абітурієнтів пояснюється не лише демографічним спадом, але й відсутністю чіткої життєвої перспективи більшості потенційних абітурієнтів. Молоді люди не знають, чи зможуть у подальшому оплачувати освітні послуги і чи знадобляться їм набуті у ВНЗ знання на життєвому шляху. Все це виводить отримання вищої освіти із набору першочергових життєвих пріоритетів випускників загальноосвітніх закладів (шкіл, ліцеїв, гімназій).

Кризові явища в економіці яскраво вичленили однією з головних проблему стабільності і стійкого розвитку кадрового потенціалу, підтвердили важливість запровадження системи “освіта крізь усе життя” як здатну витримати найважчі випробування ринком. Очевидно, що у розвитку економіки в кризовий та післякризовий періоди особлива роль належить вищій школі. Виходячи з цих тенденцій, управлінці і менеджери освітньої сфери неодноразово зазначали про потребу формування інноваційного середовища, диверсифікацію діяльності навчальних закладів, інноваційну стратегію ВНЗ на перспективу та ін.

Історично склалася керівна група для організації знань – *університет*. Доки академічні

менеджери визнають етичну важливість захисту традиційних свобод викладачів, а не тільки прагнуть підвищення цінової вартості університетського бренду, праця викладачів буде корисна та ефективна. Якщо мета менеджменту полягає у спеціалізації, а не в синтезі, то неминуче дійдемо надмірного накопичення знань, що й сталося останніми роками. З іншого боку, університетські адміністрації, визнаючи, що синтетичне мислення, спрямоване на розгляд явищ у їх цілісності, не менш важливе для суспільства знань, ніж вузькоспеціальна наука, сприяють також і міждисциплінарним зачинам [див. 3].

Академічна діяльність і робота у сфері знань мають бути неподільні. Процес інтеграції знань в академічній сфері здійснюється менш цілеспрямовано, ніж у корпоративному секторі, але знання завжди мало як цінову, так і символічну вагомість, тобто було цінне як для ринку, так і саме по собі. Збереження його самостійної цінності – найважливіше завдання. Університет зацікавлений в обох аспектах, а для цього потрібно розглядати цінову значущість знання крізь формат його самостійної вартості, прагнути етичної і демократичної освіти для всіх, у тому числі і для тих, хто дістає професійний вишкіл.

Зовнішній чинник, що істотно впливає на реструктуризацію академічної праці, пов'язаний з новою роллю і завданнями ВНЗ з погляду економічного розвитку. Уявлення про те, що університети відіграють значну роль в економічному розвитку, не нове. Проте ество і форма цієї ролі змінюється в контексті наукоємної економіки. На даний час ВНЗ вважається ключовою інституцією економічної системи, в якій знання поступово стає товаром, постійно зростає потреба ринку праці у висококваліфікованому персоналі, а регіональне і державне економічне зростання безпосередньо залежить від виробництва знань. Оновлена позиція університету з погляду економічного розвитку в умовах наукоємної економіки чітко вплинула на академічну працю. Нове уявлення про її роль для економічного розвитку призвело до перегляду поглядів на цілі і завдання наукових досліджень, що спричинило реструктуризацію дослідницького компонента академічної роботи. Утверджується оригінальне бачення сутності наукових досліджень і того, як їх треба проводити, які надбання вони вносять у скарбницю регіонального і державного економічного зростання. Ці зміни мають комплексний і багатогранний характер – міждис-

циплінарність, прикладні і дослідницькі програми, тісна співпраця із промисловістю. При цьому договірні відносини між працівниками ВНЗ і промисловими підприємствами – вже не другорядний напрям академічної діяльності, адже розглядаються як повноцінний і важливий механізм передачі знань та участі навчального закладу в нарощуванні економічного потенціалу країни. В науково-дослідних програмах ВНЗ з'явилися короткострокові договірні посади, а також гібридні структури, в рамках яких інститути (у тому числі різних країн) можуть разом наймати професорсько-викладацький склад. Варто підкреслити також соціальний, а не тільки економічний аспект діяльності викладачів із поширення знань. Вочевидь сьогодні потрібно всіляко захищати їх традиційні права і свободи як механізм, котрий уможливує унікальний внесок у розвиток суспільства і чинити опір спокусі розглядати академічну працю із суто ринкових позицій.

У багатьох країнах значно змінилися державні правові і координаційні норми життєдіяльності вищої освіти. Так, в окремих європейських країнах ці зміни спрямовані на те, щоб замінити центральну керівну роль держави координуванням діяльності керованих на місцевому рівні науково-освітніх структур, надання університетам автономності. Такі структурні зміни відбуваються через усвідомлення неефективності централізованого регулювання і потреби закладу в автономії для успішної участі в регіональному економічному поступі з урахуванням центральної ролі університету в розвитку наукоємної економіки. У багатьох країнах відносини університету і держави були переглянуті для того, щоб створити умови, коли ринок стане більш адекватним механізмом зміцнення університетів, ніж традиційне урядове регулювання. Від ВНЗ вимагають підвищення прибутковості за рахунок партнерства з промисловістю і комерціалізації результатів науково-дослідної діяльності. Виникає тенденція вироблення ринкових підходів до координації, при цьому спостерігаються значні відмінності у поступі країн у цьому напрямку життєдіяння.

Загальна **тенденція розвитку** вищих освітніх установ нашої держави зводиться до наступного:

– лише 3–5% складатимуть заклади світового рівня, які вже сьогодні інтегрують передові наукові дослідження та освітні програми (“національні університети”) і реалізують комплексні інноваційні програми, науково-дослідні проекти, вирішують кадрові і дослід-

ницькі завдання інноваційної економіки за найбільш пріоритетними напрямками розвитку науки і техніки на основі інтеграції освітньої, наукової і виробничої діяльності (“дослідницькі університети”);

– близько 10–30% становитимуть університети регіонального значення, які нині реалізують багатопрофільні програми для кадрового забезпечення соціально-економічного розвитку регіонів;

– решта – навчальні заклади, що головню втілюють програми бакалаврату (в основному врікладного (технічного) напрямку).

Є підстави, зважаючи на окреслені тенденції, виокремити такі **пріоритетні завдання діяльності** сучасного ВНЗ:

1. *Формування освітнього часопростору, конкурентного на світовому рівні.* Це означає впізнаваність, брендівість ВНЗ і його оригінальних авторських освітніх програм, їх нетотожність у різних закладах. Відтак навчальному закладу потрібно розвивати міжнародні зв'язки, адаптуючи свої програми до вимог світового ринку освітніх послуг.

2. *Академічна мобільність студентів і викладачів,* яка полягає в можливості перших один семестр навчатися в зарубіжному ВНЗ-партнері. Після повернення кожний студент перезараховує даний семестр за обраними предметами. У такому разі потрібна тотожність програм і курсів за змістом і заліковими одиницями. Крім того, підвищуються вимоги до мовної підготовки студентів.

Наявна тенденція, коли, потрапляючи до іншої країни (головню це Польща, Велика Британія, Німеччина), молода особа іноді забуває мету свого приїзду (часто замість навчання надає перевагу підзаробкам). Тоді їй доводиться залишитися на другий рік у рідному ВНЗ, пройшовши певні курси і набравши необхідну кількість залікових балів. У цій ситуації закономірно виникає проблема створення жорстких і прозорих критеріїв відбору студентів для направлення до закордонних партнерів. Окрім того, студенти-іноземці з ВНЗ-партнерів, котрі приїжджають в Україну, повинні отримати набір освітніх і соціальних послуг, до якого вони звикли на батьківщині. Це автоматично вимагає підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу, його належної мовної підготовки, а також розвитку соціальної інфраструктури (кампусів, легкого доступу до електронних баз даних тощо). Академічна мобільність викладачів означає, що кожен із них долучається до діяльності в зарубіжних

університетах. Даний напрям можливий тільки за наявності високої кваліфікації та визнання його здобутків світовою науковою спільнотою (зокрема, публікацій у фахових зарубіжних виданнях, міжнародних патентів, інноваційних розробок, що впроваджені у промисловість, сільське господарство, високотехнологічну галузь). Почасти сучасні зарубіжні університети скидають із себе вантаж гарантій і зобов'язань перед штатним складом викладачів і професорів, запрошуючи їх до участі у тимчасових міждисциплінарних програмах, де все залежить від їхньої ринкової ефективності при мінімумі відповідальності адміністрації. Це привело до появи нового типу викладача – фахівця, який легко переналаштовується, компетентний у кількох суміжних сферах знання, і водночас лектора, здатного невимушено контактувати з аудиторією незалежно від рівня її підготовки, й такого професіонала, котрий досконало володіє сучасними мультимедійними технологіями та Інтернетом.

3. *Формування концепції “освіта крізь усе життя”*, за якою навчальний заклад реалізує на освітньому ринку сучасну освітню продукцію, що користується попитом (короткотермінові програми підвищення кваліфікації, семінари і тренінги, програми перепідготовки із присвоєнням додаткової кваліфікації) і що дозволяє миттєво адаптуватися до трансформації соціального довкілля. Щораз більшу роль в освітніх системах відіграватиме як неформальна освіта (курси, тренінги, короткотермінові програми, що пропонуватимуться на будь-якому етапі освіти чи професійної кар'єри), так й інформальна (спонтанна) освіта, яка реалізується через самоосвіту в насиченому вітакультурному середовищі, задіюючи як традиційні джерела культури (музеї, бібліотеки тощо), так і освітні інтернет-ресурси, широке використання засобів масової інформації. “Класичний університет – це певна точка “сходження” фундаментальних знань усіх сфер діяльності людини. В ньому формуються наукові школи зі своїми традиціями. Тут виникає особлива когорта людей різних поколінь, які навчають і навчаються, долається розрив між наукою та освітою, зливаються в єдину систему одержання й узагальнення знань про світ, їх передача, поширення у просторі і часі” [10].

Провідні аналітики освітньої сфери прогнозують, що в наступному десятиріччі ця система характеризуватиметься такими чинниками:

– різноманіттям організацій, які надаватимуть освітні послуги;

– прозорою для ринку праці та освітніх послуг системою кваліфікацій;

– наявністю механізму підтвердження результатів отриманої неформальної освіти через іспити і сертифікацію;

– появою системи освітніх консультантів, які надаватимуть підтримку у вибудовуванні складних освітніх траєкторій, що здебільшого проходять і через формальні, й через неформальні інститути [див. дет. 3–7].

Партнерство науки, освіти, бізнесу та влади зараз реалізується лише кількома провідними ВНЗ України. Загалом така взаємодія розбалансована. Це виявляється як у реалізації соціальної політики, так і при підготовці й перепідготовці кадрів, проведенні регіональних наукових досліджень. Ось чому потрібні докорінні зміни не тільки у вищій школі, але й у виконавчій владі, а також у суб'єктах господарювання. Нині бізнес неповно задоволений якістю підготовки випускників і тим набором спеціальностей, за якими ВНЗ готують кадри для економіки. Наша освітня система виросла з радянської вищої школи, зберегла її традиції – готувати фахівців широкого профілю, які володіють академічним набором знань і можуть у короткі терміни адаптуватися до вимог і змісту будь-якої професійної діяльності. Це неспівпадання поглядів і є сьогодні наріжним каменем непорозуміння вищої школи і працедавців.

Прогнозувати ринок праці у поєднанні з ринком освітніх послуг на найближчу перспективу стає щораз важче. Для активізації складного процесу такої взаємодії сьогодні потрібна *інноваційна ідеологія*, а відтак і сприятливі умови для створення різних форм партнерства інститутської науки, освіти, бізнесу і влади. Ними можуть бути спільні дослідницькі центри, офіси трансферу технологій, регіональні дослідницькі програми, спеціальні фундації розвитку науки і освіти, інвестиційні осередки.

Нестолічним університетам варто активніше застосовувати презентації регіональних компаній, запроваджувати членство представників закладу в керівних органах підприємств, проводити обмін знаннями між бізнесом і вищою освітою, яка багато в чому визначає конкурентоспроможність нашої економіки і забезпечує поліпшення якості життя. Освіта повинна бути перспективною: сьогодні треба готувати людей, які через кілька років прийдуть в організацію з новими ідеями. Для реалізації такого складного завдання доречно залучати молодих фахівців до створення нової конкурентоспромож-

ної продукції, до першочергового зорієнтування економіки на внутрішній попит. На часі створення нових програм перепідготовки для державних і муніципальних службовців. Серед основних інструментів слушно вказати на освітні потреби компаній та органів державної влади і місцевого самоврядування, на моніторинг очікувань випускників навчальних закладів різного рівня; на аналіз та оцінку потреби регіональної економіки в кадрах; на ефективність управління органів виконавчої влади і т. ін.

Очевидно, що підґрунтям конкурентоспроможності регіонального ВНЗ є створення працездатного, висококваліфікованого колективу через систему матеріальних і соціальних мотивацій. Загалом **конкурентоспроможність** класичного ВНЗ в регіоні має такі складові:

– аналіз ринку освітніх послуг і наявність на ньому нових видів освітніх продуктів;

– визначення секторів науки, де накопичений певний потенціал і досягнуті хороші результати;

– активна міжнародна співпраця у сфері освіти і науки та участь університету в науково-освітньому співтоваристві;

– участь у цільових, наукових, освітніх програмах і проектах;

– партнерські відносини з органами виконавської влади і бізнесом та цільове зорієнтування на інтереси економіки;

– система працевлаштування й оцінки успішності діяльності випускників;

– активна маркетингова діяльність, оцінка конкурентного середовища і характеристика процесів розвитку освіти і науки;

– сприятливий імідж закладу, активна інформаційна і рекламна політики.

Проте реалізація вказаних напрямів розвитку класичного ВНЗ в регіоні передбачає дотримання низки умов, зокрема перше контролю перспективності керівництва, готовності колективу до змін, уміння трудівників працювати в команді, долучення кожного до постійної самоосвіти. У зв'язку з цим *ректор Тернопільського національного економічного університету С.І. Юрій* пише: “Для класичного університету характерні чотири відмінні риси: виробництво знань, їхнє накопичення і зберігання, передача і поширення, що загалом формують висококваліфіковану, енциклопедично розвинену і творчу, особистість, здатну до саморозвитку й самовдосконалення. Усього цього можна досягти навчанням через науку, поєднанням викладання і дослідження, єдністю наук, що

розглядаються з однієї методологічної позиції, та вільним навчанням” [10].

Перспективи розвитку освіти в новому тисячолітті аналітики тісно пов’язують із процесом глобалізації. Це припускає формування абсолютно нового феномена – суспільства, котре навчається, де традиційним університетам відводиться інша роль: вони можуть перетворитися на основні джерела стимулювання економічного і культурного розвитку полікультурного соціуму.

Класичні університети за сучасних економічних умов зазнали суттєвої трансформації, у результаті якої викристалізувався новий тип університетської освіти. Знання і наука в сучасному освітньому закладі не розглядаються як абсолютна цінність – переважає знання, сфокусоване на конкретиці, націлене на отримання економічної віддачі, що привело до переналаштування основних параметрів системи університетської освіти і появи нової культурної організованості – *корпоративного університету*. Утвердження останнього пов’язано із потребами ринку праці і дефіцитом висококваліфікованих вузькоспеціалізованих фахівців. Натомість заклади із перепідготовки кваліфікованих робітників на межі тисячоліть трансформувалися у потужні корпоративні університети, здатні забезпечити корпорації потрібним трудовим ресурсом. Відтак економічні вимоги сьогодення призвели до виникнення неklasичних форм освіти. У результаті фундаментальні знання, що не дають прибутку, витісняються на периферію освітньої сфери і водночас з’являються новітні системи, що ґрунтуються на використанні найсучасніших засобів комунікації. Отож студент став клієнтом на ринку освітніх послуг.

Зарубіжні університети адмініструються менеджерами, які, хоч і мають академічні звання, все ж професійно відіграють іншу роль. З одного боку, це приводить до великих втрат у сферах знання, а з іншого – академічні кола сприймають такий стан справ як даність, у якій слід зайняти свою інтелектуальну нішу. Корпоративна природа нової освіти заявляє про себе не тільки у загальних питаннях управління університетами, а й у справі конкретного формування навчальних програм і впливу на перебіг реального освітнього процесу. Жоден традиційний предмет викладання, добре освоєна спеціальність або галузь знання у чистому вигляді не влаштовують нікого і передусім – студентів. Постійно з’являються нові складові

– освітні продукти, гібриди, які в будь-якій комбінації охоплюють компонент бізнесу-творення і менеджменту. Багато природничих, інженерних і медичних спеціальностей відтепер поєднуються з конкретними суспільствознавчими спеціальностями в межах єдиних освітніх програм з подальшим присудженням наукового ступеня.

Тенденції до міждисциплінарності, динамічності, ринкової орієнтації конфліктують із традиційними цінностями викладання. А оскільки успіхи університету значною мірою залежать від якісного професорсько-викладацького складу, то ВНЗ у спішному порядку організують досить затратні програми перепідготовки викладачів у найбільш привабливих напрямках.

Фундаментальне знання (передусім у царині гуманітарних і соціально-економічних дисциплін) втрачає привабливість для студентів. Його поступово заміщує знання, зорієнтоване на незвичність, неповторність, унікальність, тобто таке, що розкриває свої нові споживчі якості на ринку професій. Ось чому на пошуки нових комбінацій і міждисциплінарного синтезу спрямовані зусилля керівників академічних програм. Певні фундаментальні знання, передусім у сфері соціально-економічних наук, стають нецікавими з ринкових позицій, ними займаються нечисленні студенти і викладачі, які з тих чи інших причин не влилися в основний освітній потік діяльності навчального закладу. Їхній статус і подальша доля в кожному окремому випадку визначаються по-різному. Іноді їх утримують з міркувань збереження престижу університету, особливо якщо сприятлива економічна кон’юнктура. Головною нині постає здатність динамічно переналаштовуватися, володіти базовими вміннями і загальним рівнем освітньої культури. Багато в чому робота університету складається з досягнень співробітників, які займають традиційні викладацькі позиції, беруть участь у створенні і розповсюдженні нового знання, виконують вузькоспеціалізовані завдання. В сучасних умовах ВНЗ зіштовхується з колосальними труднощами і проблемами, а ринок академічної праці поступово набуває міжнародного характеру.

Вищі навчальні заклади освітньої сфери покликані відігравати провідну роль у наукоємкій економіці, але їм також належить провідне значення і у функціонуванні суспільства знань. Зміна співвідношення між дослідженнями і

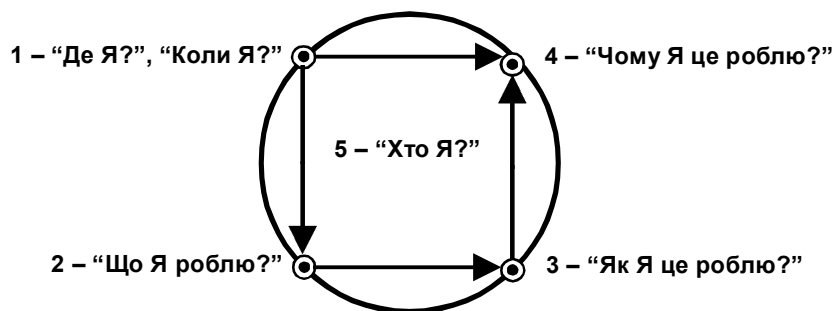

Рис.

Система знань, за Б. Расселом, як відповідь на п'ять основоположних запитань

викладанням на користь ринкових потреб ставить під загрозу не менш важливий внесок університету в критичний діалог, що майже безперервно відбувається в демократичному суспільстві, у питання культури і порозуміння, розвитку і розповсюдження знань, які можуть бути більш важливі із соціального погляду, а не обов'язково ринкового.

Освітня система людства сформувалася у середньовіччі й досі не надто змінилася, незважаючи на утвердження і розпад двох суспільно-економічних формацій та однієї фази розвитку. Вона побудована на розриві процесів навчання і діяльності, зорієнтована на унаочнення і монодисциплінарність освітньої взаємодії у класі чи аудиторії. Сучасні студенти досі отримують інформацію під час її прямої трансляції, а перевірка здобутих знань здійснюється під кінець сесій. Ця схема не є оптимальною. Загалом коефіцієнт корисної дії системи освіти у підготовці кадрів для різних сфер суспільного виробництва на сьогодні є невисоким.

Фахівці вважають, що провідним у XXI столітті має стати інтенсивне, проте коротке навчання. Короткотермінова освіта ґрунтується на дещо іншій логіці – модульних курсах, “глибокому зануренні”, знятті серотонінового бар'єра й активізації пам'яті, діяльнісному підході до освіти, використанні технології організаційно-діяльнісних ігор для розблокування мислення. Такі кроки – зміна контингенту, з яким працює вища освіта, і методів, якими здійснюється викладання, – мають підвищити ефективність освітньої системи, але сутнісно не розв'яжуть проблему кризи онтології.

Пізнання, як і освіта, містить три незалежні й однаково важливі системні діяльності – розпаковування, компактифікації і комунікації. Сьогодні їх баланс зміщений у бік розпаковування. Цей ухил означає, що протилежній

операції – компактифікації інформації – не надається належного значення. Отож сучасний світ вочевидь некомпактифікований. Наукове і викладацьке співтовариства не можуть ані правильно навчати, ані коректно спілкуватися з елітами саме тому, що володіють знаннями, не відформатованими у компактну осяжну форму. За кордоном у цій діяльності досягли більшого успіху, але й там методи комунікації знаходяться на невисокому рівні. Тому навіть те знання, яке є цілком компактифікованим (наприклад, вища математика, електродинаміка, спеціальна і загальна теорії відносності, нейролінгвістичне програмування), не може бути коректно передане наступникам.

Для перетворення ВНЗ в нову освітню структуру слід провести симетризацію за трьома базовими діяльностями та навчитися організовувати і підтримувати зв'язки між ними. Для цього доречно створити *систему управління знаннями*. Треба зрозуміти, що таке компактифікована інформація і який вона має вигляд. У зв'язку з цим методологи науки вводять категорію “знання”. **Знання – це системно організована сукупність наукових дисциплін, що через свою системність володіє власною онтологією.** Різних “знань” загалом шістнадцять, з них тільки три описані, а ще чотири – описані недостатньо. Перевагою радянської освіти було те, що вона транслювала принаймні одне, а іноді і два-три різних, “знання”, давала тенденційну, але все ж таки цілісну картину світобачення.

Система “знань” організована ієрархічно і може бути розписана за рівнями, виокремленими Бертраном Расселом [див. 9] (*рис.*). Перший відповідає на питання “Де Я?”. Найпростішим тут є географічне “знання”. Вища його форма, астрономічне “знання”, в сучасному світі ще не сформоване. Географічне “знання” містить наступні наукові дисципліни: геогра-

фію (у тому числі фізичну, є “точкою збірки” всього “знання” у цілісність), геологію (в таких аспектах, як будова Землі, геохімія, геофізика тощо), метеорологію, астрономію, економіку (політекономія, геоэкономика, глобалістика, світові ринки, валютний ринок, світовий фондовий ринок тощо), політику (міжнародне право, міжнародні відносини, геополітика).

Історичне “знання”, що відповідає на питання “Коли Я?”, охоплює історію, історіографію, хронологію, археологію, психологію, соціологію, лінгвістику, стратегію, мистецтво управління, військові науки, загальну теорію систем, політику та еволюцію як поки що не сформовану науку про утворення розвиткових систем. Саме остання покликана збирати історичне “знання”. До цього ж рівня належить міфологічне “знання” і фізичне “знання” (математика, фізика, астрономія, хімія із їх точкою “зборки” – практикою фізичного експерименту).

Наступний рівень характеризується питанням “Що Я роблю?”. На ньому мають бути представлені “знання”, відповідні трьом основним формам діяльності – розпаковуванню, компактифікації та комунікації – і чотирьом базовим соціальним процесам – пізнанню, навчанню, управлінню і виробництву. Насправді ці “знання” фрагментарні, організовані однобоко (юриспруденція, адміністрування) або зовсім відсутні.

Краща справа із третім, технологічним рівнем, що відповідає на питання “Як Я це роблю?”. Тут наявне технічне “знання” (математика – обчислювальні методи; фізика – класична механіка, електрика і магнетизм, термодинаміка, фізика твердого тіла та опір матеріалів, основи фізичного експерименту; геологія – сейсмологія, ґрунтознавство, геодезія; географія – природні зони, клімат; товарні потоки, програмування, адміністрування мереж, живопис, композиція, проектування і дизайн, міське господарство і транспорт, неіснуюча наука про міське антропосередовище та ін.). Особистість, у якої наявне географічне та історичне “знання”, володіє початковою освітою. Якщо додається ще і фізичне “знання”, то можна вести мову про середню освіту. Коли є ще технічне й антропологічне (або економічне) “знання” – освіта вважається середньою системою.

На четвертому рівні постає рефлексія і задається питання: “Чому Я це роблю?”. Цьому рівню відповідає “знання” рефлексії, що охоп-

лює одне або декілька “знань” більш низьких рівнів, миследіяльнісну методологію (яка збирає всі “знання”), психологію і загальну теорію систем. Вища освіта – це середня плюс рефлексивне “знання”, тоді як вище системне – це середньосистемне плюс рефлексивне.

На п'ятому рівні питання “Хто Я?” і виникає вище “знання” (онтологічне, трансцендентне). Це “знання” сполучає “знання” нижчих рівнів, “знання” рефлексії, а також математику, фізику, нове, ще не сформоване, і те, що не знайшло “точки зборки” – квантове – знання (теорію ймовірності, математичну статистику, квантову механіку, квантову електродинаміку, квантову теорію поля, квантові ефекти в макросвіті, “квантову” літературу тощо), лінгвістику, музику, філософію, богослов'я. Богослов'я тут вінчає “точку збірки”. Вище “знання” є метою останнього ступеня освіти – глобальної, вселенської. Таким знанням володіли провідні методологи і футуристи Василь Налімов, Олександр Зінов'єв, Георгій Щедровицький, Станіслав Лем [8].

ВИСНОВКИ

1. Суть новітньої освіти – не наздоганяти минуле, а створювати майбутнє. Лише з цих позицій ВНЗ в регіоні може розвиватися у швидкозмінному доквіллі.

2. В сучасному університеті, поряд із сталими класичними курсами, потрібні мобільні, які будуть швидко прилаштовуватися до вимог регіонального ринку праці.

3. Варто запроваджувати ширший обмін студентами із міжнародними партнерами, що в умовах глобалізації приведе до кращої адаптації випускників до економічного життя країни.

4. Щоразу більшого значення у наш час набуває система перепідготовки трудових кадрів, яка дає змогу адаптувати окремого працівника до нового швидкозмінного економічного та соціального доквілля.

5. Водночас постає можливість створення спільних із провідними підприємствами та організаціями освітніх програм і курсів, що уможливають підготовку випускників, котрі в подальшому будуть створювати економічне та соціальне зростання своєї батьківщини.

1. Айвазов А. Либеральные сказки и кондратьевские волны. Николай Кондратьев как зеркало мирового кризиса / Александр Айвазов // Профиль. – 2008. – 27 октября. – С. 17.

2. Альтбах Ф.Г. Знание и образование как международный товар: крушение идеи общественного блага / Филипп Г. Альтбах // *Alma mater*. – 2002. – № 7. – С. 39–47.

3. Москаль Ю. Класична і корпоративна освіта у ХХІ столітті – трансформація розвиткових засад функціонування сфери / Юрій Москаль // *Психологія і суспільство*. – 2005. – №4. – С. 161–175.

4. Москаль Ю. Особливості фінансування вищої освіти країн світу / Юрій Москаль // *Психологія і суспільство*. – 2003. – №1. – С. 110–118.

5. Москаль Ю. Проблеми отримання інформації, накопичення та обміну знаннями в епоху Інтернет-глобалізації / Юрій Москаль // *Психологія і суспільство*. – 2009. – №2. – С. 128–135.

6. Москаль Ю. Світові тенденції розвитку заочної та дистанційної вищої освіти // *Психологія і суспільство*. – 2008. – №3. – С. 116–122.

7. Москаль Ю. Сфера знань як новітня галузь суспільного виробництва та роль навчальних закладів у її функціонуванні / Юрій Москаль // *Вітакультурний млин*. – 2008. – Модуль 7. – С. 52–59.

8. Переслегин С. Система знань для менеджерів майбутнього. Можливо ли подолати кризис вищого образования? / Сергей Переслегин // <http://www.nbc.ua/pages/publications/men/managers-of-the-future.htm>

9. Рассел Б. Человеческое познание. Его сфера и границы / Бертран Рассел. – М., 1957. – 570 с.

10. Юрій С.І. Ми не регіональні, а класичні університети в регіонах / Сергій Ілліч Юрій // *Газета-2000*. – 2010. – 17–23 вересня. – №37. – С. 7–8.

АНОТАЦІЯ

Москаль Юрій Володимирович.

Класичний вищий навчальний заклад у регіоні: реалії і перспективи розвитку в кризовий період.

У статті досліджується тенденція розвитку та висвітлені основні напрямки розбудови діяльності вищого навчального закладу як науково-освітньої організації в регіоні за нових економічних умов. Окреслені пріоритетні завдання життєдіяльності та складові конкурентоспроможності таких університетів. Також критично розглянуто ієрархічну систему знань та обґрунтовано її вплив на трансформацію глобальної освітньої сфери.

Ключові слова: глобальна освіта, рівнева “система знань” (за Б. Расселом), класичний університет у

регіоні, концепція “освіта крізь усе життя”, “кондратьєвський цикл”, організаційно-діяльна гра, академічна мобільність; компактифікація, комунікація, симетризація.

АННОТАЦИЯ

Москаль Юрий Владимирович.

Классическое высшее учебное заведение в регионе: реалии и перспективы развития в кризисный период.

В статье исследуется тенденция развития и освещены основные направления перестройки деятельности высшего учебного заведения как научно-образовательной организации в регионе в новых экономических условиях. Очерчены приоритетные задачи жизнедеятельности и составляющие конкурентоспособности таких университетов. Также критически рассмотрена иерархическая система знаний и обосновано ее влияние на трансформацию глобальной образовательной сферы.

Ключевые слова: глобальное образование, уровневая “система знаний” (Б. Рассела), классический университет в регионе, концепция “образование сквозь всю жизнь”, “кондратьевский цикл”, организационно-деятельностная игра, академическая мобильность; компактификация, коммуникация, симметризация.

ANNOTATION

Moskal Yuriy.

Classical Higher Educational Establishment in Region: Realias and Perspectives of Development in Crisis Period.

The article investigates the trends of the development and describes the main directions of the improvement of the activity of the higher educational establishment as a scientific-educational organization of the region in the new economic conditions. The main tasks of activity and the components of the competitiveness of such universities are outlined. The author critically considers the hierarchical system of knowledge and substantiates its influence on the transformation of the global educational sphere.

Key words: global education, level “system of knowledge” (B. Rassel), classical university in the region, conception “education through the whole life”, “Kondratiev’s cycle”, organization-activity game, academic mobility, compactification, communication, symmetrization.

Надійшла до редакції 2.12.2010.